

Лариса ГОРЕНКО,

orcid.org/0000-0002-0613-6836

кандидат мистецтвознавства,

старший науковий співробітник, доцент кафедри музично-сценічного мистецтва

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) *gorenkolarisa@gmail.com*

Олена ІВАНЕНКО,

orcid.org/0000-0003-2785-7728

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри музикознавства та музичної освіти

Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

(Київ, Україна) *elen-ivanenko@ukr.net*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ТА САМОІДЕНТИФІКАЦІЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Стаття присвячена проблемі ідентифікації та самоідентифікації творчої особистості в системі міждисциплінарних досліджень. Застосовано методи: системний, синергетичний, аксіологічний, особистісно зорієнтований, діяльнісний, компетентнісний, діалогічний, культурологічний та мистецтвознавчий. Розглянуто роль та функції комунікативної культури в ідентифікації професійної діяльності майбутніх фахівців з музично-сценічного мистецтва в системі гуманітарних міждисциплінарних досліджень. Виділено найбільш актуальні проблеми мистецької освіти в Україні початку XXI ст., де музично-сценічна діяльність є формою і засобом спілкування, тому вимагає організації специфічних комунікативних форм та умов. Встановлено перспективні напрямки дослідження професійної ідентифікації та самоідентифікації майбутнього фахівця з музично-сценічного мистецтва у процесі навчально-педагогічної та концертно-виконавської діяльності. Розглянуто питання сутнісної відмінності «егалітарної». «елітарної» та «елітної» освіти, що проявляється в їх функціональній заданості, а також роль вищої мистецької освіти України у формуванні творчої особистості, її реалізації в новітніх соціокультурних умовах ринкових відносин.

Проаналізовано методи-підходи, тести і діагностика щодо творчої особистості та її характерних рис у працях провідних українських та зарубіжних вчених XX – початку XXI ст. з урахуванням міждисциплінарного контенту. Виділено градацію дослідження «творчості», що стосується творчої особистості, творчого процесу, умов творчості або поєднання цих елементів. Також охарактеризовано дослідження «творчої особистості» у кількох напрямків, а саме: інтелектуальні здібності, пізнавальний стиль, особистісні характеристики, творча індивідуальність, інноваційна культура особистості, інноваційна освіта, інноваційна особистість, інноваційна педагогіка, інноваційна педагогічна діяльність.

Запропоновано нових підхід до критеріїв ідентифікації та самоідентифікації творчої особистості, а також розробка креативної моделі для визначення організаційно-методичного забезпечення процесу навчання за напрямками: активізація творчого мислення як основа професійної діяльності; збагачення досвіду застосування комунікативної культури щодо сфери творчої діяльності; забезпечення професійної проєкції майбутнього фахівця на основі отриманих під час навчання ціннісних знань, виконавських умінь і навичок в системі міждисциплінарних досліджень.

Ключові слова: творча особистість, вища мистецька освіта, егалітарна та елітарна вища освіта, ідентифікація та самоідентифікація, комунікативна культура, мистецька педагогіка, міждисциплінарний метод-підхід.

Larisa GORENKO,

orcid.org/0000-0002-0613-6836

Candidate of Art History, Senior Researcher,

Associate Professor at the Department of Musical and Performing Arts

Kyiv Capital University named after Borys Grinchenko

(Kyiv, Ukraine) *gorenkolarisa@gmail.com*

Olena IVANENKO,

orcid.org/0000-0003-2785-7728

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Musicology and Music Education

Kyiv Capital University named after Borys Grinchenko

(Kyiv, Ukraine) *elen-ivanenko@ukr.net*

IDENTIFICATION AND SELF-IDENTIFICATION OF CREATIVE PERSONALITY AS AN OBJECT OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH

The article is devoted to the problem of identification and self-identification of a creative personality in the system of interdisciplinary research. The methods used are: systemic, synergistic, axiological, person-oriented, activity-based,

competence-based, dialogical, cultural and art-based. The role and functions of communicative culture in identifying the professional activity of future specialists in musical and performing arts in the system of humanitarian interdisciplinary studies are considered. The most urgent problems of art education in Ukraine at the beginning of the 21st century are highlighted, where musical and stage activity is a form and means of communication, therefore it requires the organization of specific communicative forms and conditions. Prospective research directions of professional identification and self-identification of the future specialist in musical and performing arts in the process of educational and pedagogical and concert and performing activities have been established. The issue of the essential difference between «egalitarian» and «elitist» education, which is manifested in their functional purpose, as well as the role of higher art education of Ukraine in the formation of a creative personality, its implementation in the latest conditions of market relations.

Methods-approaches, tests and diagnostics regarding the creative personality and its characteristic features in the works of leading Ukrainian and foreign scientists of the 20th – early 21st centuries were analyzed, taking into account the interdisciplinary content. The gradation of the study of «creativity» is highlighted, which refers to the creative personality, the creative process, the conditions of creativity, or a combination of these elements. The study of «creative personality» is also characterized in several directions, namely: intellectual abilities, cognitive style, personal characteristics, creative individuality, innovative personality culture, innovative education, innovative personality, innovative pedagogy, innovative pedagogical activity.

A new approach to the criteria for identification and self-identification of a creative personality is proposed, as well as the development of a creative model for determining the organizational and methodological support of the learning process in the areas of: activation of creative thinking as the basis of professional activity; enriching the experience of applying communicative culture in the field of creative activity; ensuring the professional projection of the future specialist on the basis of valuable knowledge, executive skills and skills acquired during training in the system of interdisciplinary studies.

Key words: creative personality, higher art education, egalitarian and elitist higher education, identification and self-identification, communicative culture, art pedagogy, interdisciplinary method-approach.

Постановка проблеми. Формування творчої особистості майбутніх фахівців є однією з центральних проблем системи мистецької освіти в Україні початку ХХІ століття. Відповідно акцентується увага на необхідності розроблення та обґрунтування організаційно-методичної, практичної, культурологічної і мистецтвознавчої моделі формування комунікативної культури творчої особистості у процесі її професійної підготовки. Розроблення цієї моделі передбачає визначення організаційно-методичного забезпечення процесу навчання за напрямками: активізація творчого мислення як основа професійної діяльності; збагачення досвіду застосування комунікативної культури щодо сфери діяльності; забезпечення професійної проєкції майбутнього фахівця на основі отриманих під час навчання ціннісних знань, виконавських умінь і навичків в системі міждисциплінарних досліджень. Ці питання об'єктивно поєднуються з принципами егалітарної та елітарної освіти в контексті становлення нового типу університетських закладів в Україні початку ХХІ ст. Водночас, на сучасному етапі відсутній єдиний загально визнаний підхід щодо дослідження творчої особистості. Такий стан залежить, передусім, від трактування понять «творчість» та «особистість», а також вибір методів дослідження залежить від визнання творчості як елітарного явища, що властиве обраним особистостям або т. зв. егалітарним.

Аналіз досліджень і публікацій. У теорії та практиці вищої мистецької освіти в Україні впродовж ХХ – початку ХХІ ст. накопичено вагомий досвід, що окреслює перспективні напрями теоретичного переосмислення підготовки фахівців у

галузі музично-сценічного виконавства і мистецької педагогіки.

Актуальність цих питань відображено у працях вітчизняних і зарубіжних вчених з педагогіки, психології, філософії та естетики, культурології та мистецтвознавства, що об'єктивно підкреслює міждисциплінарний характер вищезазначеної теми. Обґрунтовано наукові ідеї теорії національної освіти (В. Андрущенко, Г. Балл, В. Галузинський, С. Гончаренко, Л. Губерський, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, В. Лозова, В. Луговий, В. Лутай, Н. Ничкало, В. Огнев'юк, С. Сисоєва, Г. Філіпчук та ін.) (Андрущенко, 2007; Балл, 2015; Зязюн, 2013; Кремень, 2006; Огнев'юк, 2012; Олексюк, 2016; Сисоєва, 2001); розроблено ідеї комунікації у філософських та психологічних концепціях екзистенціалізму (М. Бубер, Ю. Габермас, М. Гайдеггер, А. Камю, А. Ленгле, Р. Мей, Ж.-П. Сартр, В. Франкл, К. Ясперс та ін.); ідеї культурософських концепцій щодо природи та функцій культури, комунікації як соціальних феноменів (В. Біблер); концептуальні положення класичної філософії, психології, педагогіки щодо діалогово-комунікативної сутності мистецтва та природи художньої творчості, розуміння художньої діяльності та спілкування як форми комунікації (Ю. Борев, Л. Виготський, Г. Гадамер, І. Корсакова, М. Киященко, О. Мелік-Пашаєв, В. Петрушин, Л. Слуцька, Г. Тарасов та ін.); розвитку продуктивної творчої комунікації (Ю. Габермас); положення теорії міжіндивідуальних взаємодій (Дж. Мід та ін.).

В системі вищої мистецької освіти України розроблено і впроваджено теоретичні положення, принципи проєктування навчально-педа-

гогічних систем і технологій (Б. Андрієвський, В. Безпалько, Л. Бергаланфі, В. Краєвський, І. Лернер, В. Лозова, С. Сисоєва та ін.); досліджено взаємозв'язок і взаємодію наукових методологічних підходів: *системний* (І. Блауберг, Н. Гузій, Н. Кузьміна, О. Пометун та ін.); *синергетичний* (В. Андреев, О. Дубасенюк, О. Князева та ін.); *особистісно зорієнтований* (Г. Балл, І. Бех, Н. Бібік, Є. Бондаревська, Г. Костюк, В. Лозова, О. Савченко, В. Семиченко, А. Хуторської, І. Якиманська та ін.); *діяльнісний* (Л. Виготський, Б. Гершунський, О. Леонт'єв, А. Маслоу, В. Сластьонін, С. Смирнов та ін.); *компетентнісний* (Н. Бібік, О. Заблоцька, І. Зимня, В. Кремень, Г. Падалка, С. Сисоєва та ін.); *діалогічний* (О. Бочкарьова, М. Бубер, І. Зимня, О. Леонт'єв, В. Франкл та ін.); *культурологічний* (В. Біблер, І. Зязюн, Г. Філіпчук та ін.); *мистецтвознавчий* (Л. Горенко, А. Зайцева, Л. Масол, О. Олексюк, А. Попков, А. Савчук та ін.); *аксіологічний* (І. Бех, В. Дряпіка, Г. Падалка, В. Огнев'юк, О. Рудницька, Г. Філіпчук та ін.); психологічні механізми комунікативної культури спілкування (Г. Балл, Л. Виготський, С. Максименко, Г. Костюк, Р. Кочюнас, К. Роджерс, І. Страхів, І. Синиця та ін.); теоретичні концепції щодо співвідношення дефініцій «культура» і «комунікація», культура спілкування й комунікативна майстерність педагога (Г. Андреева, О. Бодальов, В. Загв'язинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, Л. Крамущенко, І. Кривонос, В. Лабунська, А. Макаренко, А. Мудрик, Л. Савенкова, В. Семиченко, В. Сластьонін та ін.); теоретичні концепції щодо формування культури художньо-педагогічного спілкування в сфері музичного виховання (Н. Гуральник, А. Козир, О. Михайличенко, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Реброва, О. Рудницька, В. Федоришин, О. Хижна, В. Шульгіна, О. Щолокова, Д. Юнік та ін.).

Теоретичний аналіз сучасної організації теорії і практики в сфері музично-сценічного мистецтва і виконавства свідчить про наявність суперечностей. Оскільки специфіка мистецтва базується на духовно-діалогічній основі та передбачає складні, багатогранні комунікативні процеси між суб'єктами художньої комунікації (М. Бонфельд, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька, С. Світайло, О. Сохор, Г. Тарасов, О. Щолокова, І. Цюрик та ін.), «інтуїтивне відчуття і свідоме ставлення з боку педагога до комунікативно продуктивного забезпечення навчально-виховного процесу, що має значення в особистісному становленні майбутнього фахівця» – цей аспект є пріоритетним для формування творчої особистості (Отич, 2009; Падалка, 2011: 143–144; Поліщук, 2007: 178–186;

Помиткін, 2013: 89–102; Щолокова, 2007). Актуальні питання щодо формування і розвитку творчої особистості, модель творчої особистості, творчі якості особистості, класифікація і структура творчої особистості, а також стадії розвитку творчої особистості висвітлено у працях С. Сисоєвої (Сисоєва, 2001: 49–52; Сисоєва, 2005: 117–142). Водночас, з огляду на зазначене, необхідним є удосконалення методичних підходів до процесу формування художньо-комунікативної культури творчої особистості, де ідентифікація і самоідентифікація визначають внутрішній потенціал майбутнього фахівця з метою застосування теоретико-методологічних основ комунікативних стратегій його професійної діяльності та формування мистецького середовища.

Мета статті. У статті аналізуються методи ідентифікації і самоідентифікації творчої творчості майбутнього фахівця в галузі музично-сценічного мистецтва і мистецької педагогіки в системі міждисциплінарних зв'язків.

Виклад основного матеріалу. У процесі ідентифікації (лат. *identifico*), як дії встановлення ідентичності, проявляються усі основні дилеми наукових досліджень творчих здібностей. Важливою характеристикою творчої особистості є процес оцінки точності ідентифікації (або валідності як міри адекватності дослідницьких інструментів і методик), а сам процес встановлення та оцінювання валідності називають валідізацією. В Україні проблеми прогностичної валідізації в емпіричних соціологічних дослідженнях вивчають М. Бойченко, В. Волович, Н. Паніна та В. Паніотто, Р. Швай (Бойченко, 2012: 198–204; Швай, 2011: 75–78; Швай, 2014: 172–175). Як підкреслює Р. Швай, дослідження творчості пов'язані з переконанням, що креативність визначає наявність у людини не тільки пізнавальних здібностей, але також певного спектру зацікавлень та життєвої позиції особистості (Швай, 2011: 75–78). Дійсно, творча пізнавальна активність є передумовою творчої діяльності, відповідно і розвитку творчих здібностей та потенціалу особистості, який пов'язаний з проблемою становлення ідентичності, а також з концепцією епігенезу (вчення про розвиток), сутність якої розкриває у своїх працях відомий американсько-німецький психолог, соціолог і психоаналітик Ерік Гомбургер Еріксон (нім. *Erik Homburger Erikson*, 1902–1994). За Е. Г. Еріксоном, «ідентичність (від латинського *identicus* – тотожність, однаковість) – це почуття самототожності, власної істинності, повноцінності, співпричетності до світу та інших людей» (Модернізація, 2011: 167–169; Інновації, 2015: 78–80; Рудницька,

2005: 278–284), тому вважав, що «ідентичність являє собою єдність особистісного і суспільного, невіддільних один від одного в житті людини, і трактує це поняття як психосоціальний феномен». Передусім, Е. Г. Еріксон виокремлює вісім стадій розвитку ідентичності, на кожній із яких людина має зробити вибір між двома альтернативними фазами вирішення вікових і ситуативних завдань розвитку. Саме завдяки цілісній ідентичності особистості, довіри до світу, самостійності, ініціативності та компетентності розв'язуються важливі завдання студентського вікового періоду – самовизначення, вибору життєвого шляху. Тому важливою проблемою педагогічного процесу має бути щира підтримка, уважне ставлення, особистісний підхід педагога-наставника до кожного студента. Адже, саме від педагога-наставника багато залежить у становленні майбутнього фахівця і творчої особистості (Gonenko, 2021: 310–312; Ivanenko, 2020: 2–5). Загалом становлення ідентичності, як і процес професійного та особистісного зростання майбутніх фахівців мистецьких дисциплін, має свої особливості, адже пов'язані з активною творчою діяльністю.

Дослідження зарубіжними вченими системи «творчих інтересів» Гілфорда – Зіммермана (Hosevar, 1981: 450–451) засвідчують, що відмінності між системою зацікавлень та особистісними характеристиками людини є багатогранними. Американський психолог, професор багатьох американських університетів Джо Пол Гілфорд (англ. *Joy Paul Guilford*; 1897–1987) займався дослідженнями інтелекту щодо пам'яті, мислення, уваги (концентрації уваги), творчості і темпераменту. Дж. Гілфорд розвивав ідеї Луїса Леона Терстоуна (Льюїса Леона Тьорстоуна, англ. *Louis Leon Thurston*; 1887–1955) – американського психолога шведського походження, професора Інституту Карнегі в Техасі, професора Чиказького університету, який займався дослідженням інтелекту. Передусім, Л. Л. Терстоун відомий як автор тестів інтелекту («IQ») та відносин, популярних методів факторного аналізу та психологічних вимірів (психометрія як наука), а також вперше заснував Психометричне суспільство і журнал «Психометрика» в Анн-Арбоні (1936 р.) – вперше ввів стандарт вимірювальної шкали («шкала типу терстоунівських»). Велику увагу Л. Л. Терстоун приділяв питанням психології творчості. Водночас, Дж. Гілфорд заперечував погляди на інтелект Чарльза Едварда Спірмена (англ. *Charles Edward Spearman*; 1863–1945) – англійського психолога, професора Лондонського і Честерфілдського університетів, члена Лондонського королівського

товариства (1924 р.), іноземного члена Національної академії наук США (1943 р.), президента Американської психологічної асоціації (1950 р.), який відомий як розробник і автор двохфакторної теорії інтелекту і техніки факторного аналізу (когнітивних тестів, які вчений назвав g-фактором – *g factor*), тобто автор моделі структури інтелекту.

Як зазначав американський психолог, професор психології Оклахомського університету Роберт Стернберг (англ. *Robert Sternberg*; нар. 1949 р.), творчі прояви визначаються такими факторами: 1) інтелектом як здібністю; 2) знаннями; 3) стилем мислення; 4) індивідуальними рисами; 5) мотивацією; 6) зовнішнім оточенням. У сучасній психології інтелектуальні та креативні здібності особистості часто розглядаються єдиним комплексом, які разом виступають підструктурою системи обдарованості. Обдарованість визначається як «індивідуальна потенційна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності»; «високий рівень розвитку загальних здібностей, який визначає порівняно широкий діапазон діяльностей, в яких людина може досягнути великих успіхів» (Грищенко, 2013: 95–98; Масол: 2006; Маруфенко, 2011: 122–124; Швай, 2014: 173–175). Аналіз творчості з позицій гуманістичних психологів (А. Маслоу, К. Роджерс), то обґрунтованими є дослідження, які концентруються на самооцінці та психічній стабільності особистості. Так, Абрагам Маслоу (*Маслов*; англ. *Abraham Harold Maslow*; 1908–1970) – видатний американський психолог українського походження, засновник гуманістичної психології, батьки якого були емігрантами з Києва. Вчений вважав, що всі самоактуалізовані особистості (як наприклад, Авраам Лінкольн, Томас Джефферсон, Альберт Ейнштейн, Елеонора Рузвельт, Джейн Адамс, Вільям Джеймс, Альберт Швейцер, Олдос Гакслі і Баруха Спіноза) мають загальні характерні риси: самоповагу і повагу до інших, доброзичливість і терпимість, інтерес до навколишнього світу, прагнення пізнати себе та ін.

Інша категорія методів, яка широко використовується дослідниками творчості, створена Д. Госеваром (англ. *D. Gosevar*). Саме аналізуючи тести творчості, він ділить їх на 10 категорій: тести дивергентного мислення, дослідження зацікавлень, особистості, біографічні дослідження, оцінка вчителів, оцінка ровесників, оцінка старших, оцінка продукту, оцінка по відношенню до видатних особистостей. опис творчих зацікавлень і активності (Швай, 2014: 172–175; Hosevar, 1981: 459–460). З точки зору доктора філософії, President of the Center for Creative Learning, Inc.,

in Sarasota, Florida – Дональда Треффінгера (англ. D. Treffinger), творчість необхідно аналізувати через призму чотирьох головних характеристик творчої особистості: генерування ідей, входження в ідею, відкритість до нових ідей і прагнення їх вивчення та уміння прислуховуватися до «внутрішнього голосу». З метою повного об'єму дослідження потенціалу творчої особистості Д. Треффінгер та інші пропонують використати створену ними матрицю, яка дозволяє систематизувати оцінку творчості. Таблиця (колонки) цієї матриці містять відомі методи дослідження творчості (поведінки, описові дані, тестові дані), а стовпці – рівні творчості. Також автори виділяють чотири рівні творчості: неявна творчість (*not yet evident*), початкова творчість (*emerging*), виразна творчість (*expressing*), видатна творчість (*excelling*) (Швай, 2014: 173–176).

Безперечно, у дослідженнях особистості, незалежно від методів застосування: психометричного (тести), біографічного (опитування, аналіз даних), експериментального (вивчення функціонування особистості за різних обставин) та інших – завжди виникає питання, чи саме ці здібності, риси особистості та пізнавальні особливості є істотними для творчості. Тому, як підкреслює Р. Швай, здебільшого, дослідження творчості стосуються вивчення видатної особистості, їх особистісні характеристики, особливості пізнавального функціонування, а потім відбувається пошук цих особливостей у «звичайних» людях (праці Френка Баррона, Дональда Чарльза Маккіннона, Ганса Айзенка, Рея Нельсона-Джоунса, Говарда Гарднера, Петера Файста, Мігайя Чиксентмігаї та ін.).

Серед найбільш поширених і популярних є: тести творчого мислення Е. П. Торренса (ТТСТ – Torrance Tests of Creative Thinking), тести творчості М. Воллаха і Н. Когана (WKCT Wallach Kogan Creativity Tests), метод дослідження характеристик особистості (CPS – Creative Personality Scale), тест віддалених асоціацій С. Медніка, методи оцінки творчого продукту – узгоджена техніка оцінки творчості (CAT – Consensual Assessment Technique) Т. Анабайл та семантична шкала оцінки творчого продукту (CPSS – Creative Product Semantic Scale) С. Бесімера і К. О'Квін (Besemer, O'Quin). Д. Гілфорд, В. Гордон, С. Меднік та П. Торренс аналізували творчість через призму функціонування пізнання: особливості дивергентного мислення, здатність до асоціації та мислення за аналогією. Модель дивергентного мислення як основи творчості пов'язана з моделлю інтелекту Д. Гілфорда. Тести на дивергентне мислення і надалі є найбільш популярними у дослідженнях

креативності (Мартиненко, 2011: 120–122; Швай, 2011: 75–76).

Окремо необхідно виділити дослідження творчості, які стосуються творчої особистості, творчого процесу, умов творчості або поєднання цих елементів. Дослідження творчої особистості також можна поділити на кілька напрямків, а саме: інтелектуальні здібності, пізнавальний стиль, особистісні характеристики, творча індивідуальність, інноваційна культура особистості, інноваційна освіта, інноваційна особистість, інноваційна педагогіка, інноваційна педагогічна діяльність (Інновації, 2015: 74–76; Пилинський, 2015: 136–139). Серед тестів для дослідження творчої особистості, на думку Р. Швай, слід виділити «Шкалу ідеєздатної поведінки» М. Ранко (Runco Ideational Behavior Scale), опитувальник творчих стилів (Creativity Styles Questionnaire) В. К. Кумара, Д. Кемплера та Е. Р. Холмана, тест творчості Абеді – Шумахера (Abedi – Schumacher Creativity Test), опитувальник «Як ви думаєте?» Р. Девіса, який був опрацьований і доповнений М. Карловською. Всі ці тести відображають психометричний підхід до творчості, який дозволяє вимірювати як творчі, так і різноманітні здібності (Павленко, 2016: 220–228; Швай, 2014: 175–176).

У своїй праці М. Кіртон (Kirton M. J. Adoptors and innovators. A description and measure // Journal of applied Psychology, 1976. № 61. P. 622–629) вчений запропонував поділ на інноваторів та адаптаторів, вивчаючи особливості творчої особистості, а також обов'язково врахувати пізнавальний стиль творчої особистості. Рівень і стиль є незалежними, ортогональними показниками, тому важливим є твердження, що творчість людини залежить від домінуючих характеристик функціонування особистості. Спостереження за учнями у процесі навчання підтверджує незалежність поділу «рівень – стиль». Індикатор М. Кіртона (Kirton Adaptation-Innovation Inventory, KAI) є тестом-опитування для визначення типу мислення адаптативного чи інноваційного (32 запитання за 3 хвилини).

Також уваги заслуговують: техніка узгодженої оцінки творчого продукту професора Гарвардської школи бізнесу, автора книги «Creativity in Context» («Креативність в контексте») Терези Амабайл; експрес-методу Д. Джонсона, тест-питальник творчої поведінки КАНЕ Станіслава Попека, автори яких керуються різними дефініціями та критеріями творчості, а також враховуються природні механізми евалюації (evaluation – процес підтвердження диплома, виданого іноземними державними установами) творчості в умовах

реального сьогодення. Як наприклад, семантична шкала оцінки творчого продукту (CPSS) С. Бесімера і К. О'Квін є спробою детального опису критеріїв, яким повинен відповідати творчий продукт та, відповідно, створення моделі для його (твору) опису. Для аналізу творчого продукту також створена матриця (СРАМ – Creative Product Analysis Matrix) для оцінки творчого продукту за такими триадами параметрів: новизна, значення, стиль. Відтак у поняття новизни включено оригінальність, несподіваність; значення – логічність, цінність розуміння, можливість застосування; стилю – природність, якість виконання. В усіх вищезазначених концепціях поняття «продукт творчості» передбачає не видатні твори світового мистецтва, які мають особливе значення для людства, а про результати мислення і творчої цілеспрямованої діяльності (Швай, 2011: 25–28; Чумаченко, 2011: 229–230). Виконання цієї вимоги обумовлено специфікою самого музично-сценічного мистецтва, в якому з найбільшою силою проявляється індивідуальність як «вираженість безкінечного у кінцевому» (Горенко, 2020: 189–194; Іваненко, 2019: 65–68).

Поняття ідентифікація і самоідентифікація в системі вищої мистецької освіти відображає зміст поняття «інтелектуальна еліта». Як підкреслює французький соціолог і філософ, представник постструктуралізму, антрополог і культуролог, автор понад 30 монографій і численних статей П'єр Бурдьє (фр. *Pierre Bourdieu*; 1930–2002) у своїх дослідженнях застосував підходи і методи в сфері антропології, історії, лінгвістики, політології, філософії, естетики до вивчення таких різноманітних соціологічних об'єктів як: соціум, мистецтво, влада, безробіття, система освіти, право, наука, література, клас, релігія, спорт, мова, інтелектуали, телебачення та ін. На думку П. Бурдьє, «творчість – це своєрідна інтеграція різних теоретико-методологічних напрямків, мікро- та макропідходів» (Гриценко, 2013: 96–98; Горенко, 2021: 130–137). Передусім, П. Бурдьє прагнув синтезувати різноманітні концептуальні ідеї для розв'язання традиційних соціологічних дилем: а саме: теорії та практики, об'єктивності та суб'єктивності, соціальної структури та соціальної дії (Гриценко, 2013: 96–98). Тому, освіта стає засобом засвоєння нових стилів життя, сформування нової структури суспільства, заснованої не на вертикальній, а на горизонтальній градації. Адже поступово змінюється шкала престижу професій, вона перестає бути однозначною, а разом з тим змінюється соціальний зміст освіти.

Про актуальність нових завдань освіти (масової та елітарної) підкреслював німецький соціолог,

філософ, історик, політичний економіст Максимиліан Карл Еміль Вебер (нім. *Maximilian Carl Emil Weber*; 1864–1920), знаний як Макс Вебер (нім. *Max Weber*), ідеї якого мали значний вплив на розвиток суспільних наук ХХ ст. і М. Вебер вважається поряд із французьким соціологом і етнологом Емілем Дюркгаймом (фр. *Emile Durkheim*; 1858–1917, одним із засновників соціологічної науки. У своїх працях М. К. Е. Вебер констатував, що в західному суспільстві ХХ ст. владарює тип людини-професіонала, <..> тому університет має виховувати інтелектуальну еліту, перш за все, як професіоналів у своїй сфері і повинен забезпечити собі незалежність від держави. Як про центр виховання інтелектуальної еліти також висловлювався американський економіст, соціолог та публіцист, засновник інституційного напрямку політичної економії Торстейн Бунде Веблен (англ. *Thorstein Bunde Veblen*; 1857–1929), який викладав у Корнельському, Чиказькому, Стенфордському університетах, а також в університеті штату Міссурі. Він вперше звертає увагу на зростаючу роль нових соціальних лідерів, які за допомогою знання здобули в суспільстві певний статус і саме «знання все більше набувають рис товару» (Гриценко, 2013: 95–98; Євтух, Пелех, Матвійчук: 2015: 105–109).

У дослідження вчених ХХІ ст. актуальним постає сутнісна відмінність «елітарної» і «елітної» освіти, що проявляється в їх функціональній заданості. Обидві зазначені освіти закріплюють і відтворюють минулі знання та вміння, тобто здійснюють адаптацію індивіда до середовища та його особливостей. (Бойченко, 2012: 53–54; Бурлачук, 2017: 79–82). Водночас «елітна освіта» виступає «єдиним способом досягнення дійсності суб'єктом і колективом та унікальним механізмом закріплення, збереження і трансляції різних типів досвіду і знань» (Гриценко, 2013: 94–98; Завалко, 2011: 72–74). Щодо «елітарної освіти», то в умовах сьогодення вона є продуктивним інструментом пізнання світу, де відбувається «перекодування» особистості, функціонування згідно із «законом економії» інтелектуальних сил і репродукування творчої свідомості (Гриценко, 2013: 95–97; Козир, 2011: 84–85). Як зауважує В. Андрущенко, «європейська освіта ХХІ ст. – це поступове вирівнювання можливостей у доступі до вищої освіти кожного незалежно від місця проживання, етнонаціонального походження, конфесійної належності, майнового стану батьків та. Всі діти однакові. Усі талановиті. Усі прагнуть бути великими й знаменитими. Суспільство і держава повинні створити однакові можливості для самореаліза-

ції всіх, насамперед через освіту» (Андрущенко, 2007: 278–279).

Висновок. Вища мистецька освіти в Україні початку XXI ст. набуває ознак і напрямків від егалітарності, елітарності до елітності університетської освіти, адже саме освітні еліти є тими комунікативними спільнотами, які найбільшим чином впливають на визначення рівня якості освіти, оскільки вони визначають саме значення поняття «якість освіти». Щоб досягти високого рівня егалітарності та елітарності освіти, необхідно змінити загальну парадигму функціонування системи освіти в Україні. У сучасну добу інформаційних технологій та виробництв, медіа суспільства і поширення штучного інтелекту важливо створити умови для підготовки висококваліфікованого фахівця як особистості, носія креативного потенціалу, здатного самостійно вирішувати накреслені завдання, максимально наближені до практичних реалій, які породжує сучасний ринок. Водночас, творчий потенціал

і творчі можливості майбутнього фахівця (його ідентифікація та самоідентифікація) відображають індивідуальні особливості розвитку і прояв творчих якостей його особистості, а також зумовлюють його здатність до творчості. При цьому творчі можливості – це відносно самостійна, динамічна система творчих якостей особистості, пов'язана з інтелектом і умовами розвитку, яка формується, розвивається та проявляється в творчій діяльності і забезпечує розвивальну взаємодію особистості з навколишньою дійсністю. Творчі можливості майбутнього фахівця реалізуються не тільки у предметній діяльності, але й у процесі його життєдіяльності, самореалізації як засобу самоствердження, самовираження та саморозвитку. При цьому під творчим самовираженням необхідно розуміти здатність майбутнього фахівця будувати свій внутрішній світ, своє світовідчуття в цьому світі на засадах ідентифікації та самоідентифікації в системі міждисциплінарного дискурсу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Філософські засади трансформації вищої освіти в Україні на початку XXI століття: монографія; редкол.: В. Кремень (голова); АПН України, Ін-т вищ. освіти. Київ: Педагогічна думка, 2007. 350 с.
2. Балл Г. Синтез егалітарності й елітарності в опрацюванні категорії «особистість» у гуманістичній психології та педагогії. Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności: зб. наук. пр.: у 2 т. Мін-во освіти і науки України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Комітет педагогічних наук Польської академії наук, Наукове товариство «Польща-Україна», Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. П. Андрущенко, Н. Г. Ничкало Ф. Шльосек (заст. голови); Л. Лук'янова, Л. Макаренко, О. Падалка та ін. (члени редколегії). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Т. 1. 662 с.; С. 187-195.
3. Бойченко М. І. Системні параметри якості вищої освіти. Філософсько-методологічні засади підвищення якості вищої освіти в Україні: європейський вимір; авт. кол.: В. Андрущенко (керівник), М. Бойченко, Л. Горбунова, І. Надольний та ін. Київ: Педагогічна думка, 2012. 220 с.
4. Бурлачук Л. Ф. Психодіагностика особистості. Київ: Здоров'я, 2017. 123 с.
5. Горенко Л. І. Науково-методичні принципи формування комунікативної культури в галузі сценічного мистецтва. Соціальні комунікації і мистецтвознавство в аспекті сучасних цивілізаційних концепцій: збірник наукових праць; наук. ред.: Чебанова О.Є. У 2-х томах Т. І. Київ: КиМУ, 2020. С. 189-222.
6. Горенко Л. І. Онтологія соціальних комунікацій. Соціальні комунікації та мистецтвознавство в аспекті сучасних цивілізаційних концепцій: колективна монографія; наук. ред.: Чебанова О. Є. У 2-х томах. Київ: КиМУ, 2021. Т. 1. С. 129-155.
7. Гриценко М. В. Егалітарна та елітарна освіта в контексті становлення нового університету. Вища освіта України: теоретичний та науково-методичний часопис. 2013. № 3 (додаток 2). Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу». С. 94-98.
8. Євтух М., Пелех Ю., Матвійчук А. Постнекласична педагогіка: філософсько-методологічне осмислення наукового контенту. Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności: зб. наук. пр.: у 2 т. Мін-во освіти і науки України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Комітет педагогічних наук Польської академії наук, Наукове товариство «Польща-Україна», Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. П. Андрущенко, Н. Г. Ничкало Ф. Шльосек (заст. голови); Л. Лук'янова, Л. Макаренко, О. Падалка та ін. (члени редколегії). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Т. 1. 662 с.; С. 104-117.
9. Завалко К. В. Освітні інноваційні процеси: гуманістичний аспект. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7-9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 72-74.
10. Зязюн І. А. Філософія ціннісних відношень. Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис. 2013. № 3 (50). Додаток 1. Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. Т. 1. С. 22-26.
11. Іваненко О. А. Художньо-творчий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобом інтеграції мистецтв. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Музичне мистецтво. Київ: Видавничий центр КНУКіМ, 2019. Том 2 №1. С. 60-70.

12. Інновації у вищій освіті: глосарій термінів і понять; за ред. І. В. Артёмова; уклад.: І. В. Артёмов, А. В. Шершун, С. В. Пясецька-Устич. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2015. 160 с.
13. Козир А. В. Акмеологічні основи підготовки викладачів мистецьких дисциплін. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7–9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 84-86.
14. Кремень В. Г. Людиноцентризм в освіті: сучасний напрям розвитку духовності нації. Педагогіка і психологія. 2006. № 2. С. 17-30.
15. Мартиненко Д. В. Дисципліни мистецького спрямування у вітчизняних навчальних закладах різних рівнів: історичний ракурс. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7-9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 120-122.
16. Маруфенко О. В. Основні проблеми підготовки фахівців мистецьких дисциплін в системі неперервної педагогічної освіти. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7-9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 122-125.
17. Масол Л. М. Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія. Київ: Промінь, 2006. 432 с.
18. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія; автор. кол.: Н. М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко. Київ: Пед. думка, 2011. 232 с.
19. Огнев'юк В. О. Освіта – важливий індикатор сталого людського розвитку. Освітологія: витоки наукового напрямку: монографія; За ред. В. О. Огнев'юка; Авт. кол.: В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоева, Л. Л. Хоружа, І. В. Соколова, О. М. Кузьменко, О. О. Мороз. Київ: ВП «Едельвейс», 2012. С. 9-32.
20. Олексюк О. М. Динаміка типів наукової раціональності в розвитку мистецької педагогіки. Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі: науковий журнал. Київ. ун-т ім. Б. Грінченка; редкол.: Олексюк О. М. (наук. ред.), Хоружа Л. Л. (заст. наук. ред.), Бондаренко Л. А. (відп. секр.). Київ: Київ. ун-т Б. Грінченка, 2016. № 1. С. 3-8.
21. Отич О. М. Мистецтво у системі розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога професійного навчання: теоретичний і методичний аспекти: монографія; за наук. ред. І. А. Зязюна. Чернівці: Зелена Буковина, 2009. 752 с.
22. Павленко В. В. Тести креативності особистості: сутнісні характеристики та особливості застосування В. В. Павленко. Андрогогічний вісник. Житомир, 2016. Випуск 7. С.219-232.
23. Падалка Г. М. Формування духовності особистості в процесі мистецької діяльності: інноваційні підходи. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7-9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 143-145.
24. Пилинський Я. Проблеми української освіти у контексті європейських тенденцій. Освіта для сучасності = Edukacja dla współczesności: зб. наук. пр.: у 2 т. Мін-во освіти і науки України, НАПН України, НПУ імені М. П. Драгоманова, Комітет педагогічних наук Польської академії наук, Наукове товариство «Польща–Україна», Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, Асоц. ректорів пед. ун-тів Європи; редкол.: В. Г. Кремень (голова), В. П. Андрущенко, Н. Г. Ничкало Ф. Шльосек (заст. голови); Л. Лук'янова, Л. Макаренко, О. Падалка та ін. (члени редколегії). Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. Т. 1. 662 с.; С. 135-141.
25. Поліщук О. П. Художнє мислення: естетико-культурологічний дискурс: монографія. Київ: Видавець ПАРА-ПАН, 2007. 208 с.
26. Помиткін Е. О. Психологічна діагностика духовного потенціалу особистості: посібник. Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. 144 с.
27. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька: навчальний посібник Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2005. 360 с.
28. Сисоева С. О. Творчий розвиток особистості в процесі неперервної професійної освіти. Неперервна професійна освіти: теорія і практика: зб. наук. пр.; АПН України, Ін-т педагогіки і психології проф. освіти; за ред. І. А. Зязюна, Н. Г. Ничкало. Київ, 2001. Ч. 1. С. 45–53. Бібліогр.: с. 53.
29. Сисоева С. О. Основи педагогічної творчості: підручник. Київ: Міленіум, 2005. 344 с.
30. Швай Р. І. Проблеми ідентифікації творчої особистості у процесі навчання. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету. Серія педагогічна. 2011. Вип. 17: Інноваційні технології управління компетентнісно-світоглядним становленням учителя: фізики, технології, астрономія. С. 75-78.
31. Швай Р. І. Творчість, креативність та інноваційність як поняття ключової компетентності. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Серія: педагогічні науки. 2014. Вип. 116. С. 172-176.
32. Щолокова О. П. Модернізація фахової мистецької освіти у контексті сучасних гуманістичних ідей. Теорія і методика мистецької освіти. Вип. 4. Науковий часопис НПУ імені М. Драгоманова. Київ, 2007. С. 19-25.
33. Чумаченко О. П. Вплив філософських концепцій творчої діяльності на розвиток мистецької освіти в сучасному культурному просторі. Проблеми удосконалення професійної підготовки фахівців мистецьких дисциплін: Матеріали Всеукраїнської відкритої науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті А. Ф. Кречківського (7-9 квітня 2011 року, м. Суми). Суми: Вінніченко М. Д., 2011. С. 228-230.
34. Gorenko L. I. Various music art as a factor in the formation of cultural values: history, modernity. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. 2021. P. 309-314.

35. Ivanenko O. A. Model of art entrepreneurship & education in creative economy. *Journal of Entrepreneurship Education*, 23 (1), 2020. P. 1-8.
36. Hocevar D. Measurement of Creativity Review and Critique. *Journal of Personality Assessment*, 1981. № 45. P. 450-460.

REFERENCES

1. Andrushchenko V. (2007) *Filosofski zasady transformatsii vyshchoi osvity v Ukraini na pochatku XXI stolittia: monohrafiia*. [Philosophical foundations of the transformation of higher education in Ukraine at the beginning of the 21st century: monograph]; redkol.: V. Kremen (holova); APN Ukrainy, In-t vyshch. osvity. Kyiv: Pedahohichna dumka. 350 s. [in Ukrainian].
2. Ball H. (2015) *Syntezy ehalitarnosti y elitarnosti v opratsiuvanni katehorii «osobystist» u humanistychnii psykholohii ta pedahohitsi*. [Synthesis of egalitarianism and elitism in the processing of the category «personality» in humanistic psychology and pedagogy] *Osvita dlia suchasnosti = Edukacija dla wspolczesnosci: zb. nauk. pr.: u 2 t. Min-vo osvity i nauky Ukrainy, NAPN Ukrainy, NPU imeni M. P. Drahomanova, Komitet pedahohichnykh nauk Polskoi akademii nauk, Naukove tovarystvo «Polshcha-Ukraina», Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Asots. rektoriv ped. un-tiv Yevropy*; redkol.: V. H. Kremen (holova), V. P. Andrushchenko, N. H. Nychkalo F. Shlosek (zast. holovy); L. Lukianova, L. Makarenko, O. Padalka ta in. (chleny redkolehii). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. T. 1. 662 s.; S. 187-195. [in Ukrainian].
3. Boichenko M. I. (2012) *Systemni parametry yakosti vyshchoi osvity*. [System parameters of the quality of higher education] *Filosofsko-metodolohichni zasady pidvyshchennia yakosti vyshchoi osvity v Ukraini: yevropeyskyi vymir; avt. kol.: V. Andrushchenko (kerivnyk), M. Boichenko, L. Horbunova, I. Nadolnyi ta in.* Kyiv: Pedahohichna dumka. 220 s. [in Ukrainian].
4. Burlachuk L. F. (2017) *Psyhodiagnostyka osobystosti*. [Psychodiagnostics of personality] Kyiv: Zdorovia. 123 s. [in Ukrainian].
5. Gorenko L. I. (2020) *Naukovo-metodychni pryntsyipy formuvannia komunikatyvnoi kultury v haluzi stsenichnoho mystetstva*. [Scientific and methodological principles of formation of communicative culture in the field of performing arts] *Sotsialni komunikatsii i mystetstvoznavstvo v aspekti suchasnykh tsyvilizatsiinykh kontseptsii: zbirnyk naukovykh prats; nauk. red.: Chebanova O.Ie. U 2-kh tomakh T. I.* Kyiv: KyMU. S. 189-222. [in Ukrainian].
6. Gorenko L. I. (2021) *Ontolohiia sotsialnykh komunikatsii*. [Ontology of social communications] *Sotsialni komunikatsii ta mystetstvoznavstvo v aspekti suchasnykh tsyvilizatsiinykh kontseptsii: kolektyvna monohrafiia; nauk. red.: Chebanova O. Ye. U 2-kh tomakh.* Kyiv: KyMU. T. 1. S. 129-155. [in Ukrainian].
7. Hrytsenko M. V. (2013) *Ehalitarna ta elitarna osvita v konteksti stanovlennia novoho universytetu*. [Egalitarian and elitist education in the context of the formation of a new university] *Vyshcha osvita Ukrainy: teoretychnyi ta naukovo-metodychnyi chasopys. № 3 (dodatok 2). Tematychnyi vypusk «Ievropeiska intehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy v konteksti Bolonskoho protsesu».* S. 94-98. [in Ukrainian].
8. Ievtukh M., Pelekh Yu., Matviichuk A. (2015) *Postneklasychna pedahohika: filosofsko-metodolohichne osmyslennia naukovoho kontentu*. [Post-non-classical pedagogy: philosophical and methodological understanding of scientific content] *Osvita dlia suchasnosti = Edukacija dla wspolczesnosci: zb. nauk. pr.: u 2 t. Min-vo osvity i nauky Ukrainy, NAPN Ukrainy, NPU imeni M. P. Drahomanova, Komitet pedahohichnykh nauk Polskoi akademii nauk, Naukove tovarystvo «Polshcha-Ukraina», Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Asots. rektoriv ped. un-tiv Yevropy*; redkol.: V. H. Kremen (holova), V. P. Andrushchenko, N. H. Nychkalo F. Shlosek (zast. holovy); L. Lukianova, L. Makarenko, O. Padalka ta in. (chleny redkolehii). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. T. 1. 662 s.; S. 104-117. [in Ukrainian].
9. Zavalko K. V. (2011) *Osvitni innovatsiini protsesy: humanistychnyi aspekt*. [Educational innovation processes: humanistic aspect] *Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechkiivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy).* Sumy: Vinnichenko M. D. S. 72-74. [in Ukrainian].
10. Ziaziun I. A. (2013) *Filosofiia tsinnisnykh vidnoshen*. [Philosophy of value relations] *Vyshcha osvita Ukrainy: teoret. ta nauk.-metod. chasopys. № 3 (50). Dodatok 1. Pedahohika vyshchoi shkoly: metodolohiia, teoriia, tekhnolohii. T. 1. C. 22-26.* [in Ukrainian].
11. Ivanenko O. A. (2019) *Khudozhno-tvorchyi rozvytok uchniv molodshoho shkilnogo viku zasobom intehratsii mystetstv*. [Artistic and creative development of primary school students as a means of arts integration] *Visnyk Kyivskoho natsionalnogo universytetu kultury i mystetstv. Seriia: Muzychne mystetstvo.* Kyiv: Vydavnychiy tsentr KNUKiM. Tom 2 № 1. S. 60-70. [in Ukrainian].
12. *Innovatsii u vyshchii osviti: hlosarii terminiv i poniat* (2015). [Innovations in higher education: glossary of terms and concepts] *Za red. I. V. Artomova; ukklad.: I. V. Artomov, A. V. Shershun, S. V. Piasetska-Ustych.* Uzhhorod: PP «AUTDOR-ShARK». 160 s. [in Ukrainian].
13. Kozyr A. V. (2011) *Akmeolohichni osnovy pidhotovky vykladachiv mystetskykh dystsyplin*. [Acmeological foundations of training teachers of artistic disciplines] *Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechkiivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy).* Sumy: Vinnichenko M. D. S. 84-86. [in Ukrainian].
14. Kremen V. H. (2006) *Liudynotsentryzm v osviti: suchasnyi napriam rozvytku dukhovnosti natsii*. [People-centeredness in education: the modern direction of the development of the nation's spirituality] *Pedahohika i psykholohiia. № 2.* S. 17-30. [in Ukrainian].
15. Martynenko D. V. (2011) *Dystsypliny mystetskoho spriamuvannia u vitchyzniannykh navchalnykh zakladakh riznykh rivniv: istorychnyi rakurs*. [Disciplines of artistic direction in domestic educational institutions of different levels: a historical perspective] *Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovo-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechkiivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy).* Sumy: Vinnichenko M. D. S. 120-122. [in Ukrainian].

16. Marufenko O. V. (2011) Osnovni problemy pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin v systemi nepererвної pedahohichnoi osvity. [The main problems of training specialists in art disciplines in the system of continuous pedagogical education] Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovy-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy). Sumy: Vinnichenko M. D. S. 122-125. [in Ukrainian].
17. Masol L. M. (2006) Zahalna mystetska osvita: teoriia i praktyka: monohrafiia. [General art education: theory and practice: monograph] Kyiv: Promin. 432 s. [in Ukrainian].
18. Modernizatsiia pedahohichnoi osvity v yevropeiskomu ta yevroatlantlychnomu osvithomu prostori (2011): [Modernization of teacher education in the European and Euro-Atlantic educational space]: monograph N. M. Avsheniuk, V. O. Kudin, O. I. Ohienko. Kyiv: Ped. dumka. 232 s. [in Ukrainian].
19. Ohneviuk V. O. (2012) Osvita – vazhlyvyi indyktor staloho liudskoho rozvytku. [Education is an important indicator of sustainable human development] Osvitolohiia: vytoky naukovoho napriamu: monohrafiia. Za red. V. O. Ohneviuka; Avt. kol.: V. O. Ohneviuk, S. O. Sysoieva, L. L. Khoruzha, I. V. Sokolova, O. M. Kuzmenko, O. O. Moroz. Kyiv: VP «Edelveis». S. 9-32. [in Ukrainian].
20. Oleksiuk O. M. (2016) Dynamika typiv naukovoi ratsionalnosti v rozvytku mystetskoj pedahohiky. [Dynamics of types of scientific rationality in the development of art pedagogy] Muzychne mystetstvo v osvitholohichnomu diskursi: naukovyi zhurnal. Kyiv. un-t im. B. Hrinchenka; redkol.: Oleksiuk O. M. (nauk. red.), Khoruzha L. L. (zast. nauk. red.), Bondarenko L. A. (vidp. sekr.). Kyiv: Kyiv. un-t B. Hrinchenka. № 1. S. 3-8. [in Ukrainian].
21. Otych O. M. (2009) Mystetstvo u systemi rozvytku tvorchoi indyvidualnosti maibutnoho pedahoha profesiinoho navchannia: teoretychni i metodychni aspekty. [Art in the system of development of the creative individuality of the future teacher of professional training: theoretical and methodical aspects] monohrafiia; za nauk. red. I. A. Ziaziuna. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. 752 s. [in Ukrainian].
22. Pavlenko V. V. (2016) Testy kreatyvnosti osobystosti: sutnisni kharakterystyky ta osoblyvosti zastosuvannia V. V. Pavlenko. [Personality creativity tests: essential characteristics and features of application V. V. Pavlenko] Androhohichnyi visnyk. Zhytomyr. Vypusk 7. S. 219-232. [in Ukrainian].
23. Padalka H. M. (2011) Formuvannia dukhovnosti osobystosti v protsesi mystetskoj diialnosti: innovatsiini pidkhody. [Formation of spirituality of the individual in the process of artistic activity: innovative approaches] Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovy-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy). Sumy: Vinnichenko M. D. S. 143-145. [in Ukrainian].
24. Pylynskyi Ya. (2015) Problemy ukrainskoi osvity u konteksti yevropeyskykh tendentsii. [Problems of Ukrainian education in the context of European trends] Osvita dla suchasnosti = Edukacja dla wspólczesności: zb. nauk. pr.: u 2 t. Min-vo osvity i nauky Ukrainy, NAPN Ukrainy, NPU imeni M. P. Drahomanova, Komitet pedahohichnykh nauk Polskoi akademii nauk, Naukove tovarystvo «Polshcha-Ukraina», Instytut pedahohichnoi osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy, Asots. rektoriv ped. un-tiv Yevropy; redkol.: V. H. Kremen (holova), V. P. Andrushchenko, N. H. Nychkalo F. Shlosek (zast. holovy); L. Lukianova, L. Makarenko, O. Padalka ta in. (chleny redkolehii). Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova. T. 1. 662 s.; S. 135-141. [in Ukrainian].
25. Polishchuk O. P. (2007) Khudozhnie myslennia: estetyko-kulturolohichnyi diskurs: [Artistic thinking: aesthetic and cultural discourse] monohrafiia. Kyiv: Vydavets PARAPAN. 208 s. [in Ukrainian].
26. Pomytkin E. O. (2013) Psykholohichna diahnozyka dukhovnoho potentsialu osobystosti: [Psychological diagnostics of the spiritual potential of the individual] posibnyk. Kirovohrad: Imeks-LTD. 144 s. [in Ukrainian].
27. Rudnytska O. P. (2005) Pedahohika: zahalna ta mystetska: [Pedagogy: general and artistic] Navchalnyi posibnyk Ternopil: Navchalna knyha-Bohdan. 360 s. [in Ukrainian].
28. Sysoeva S. O. (2001) Tvorchy rozvytok osobystosti v protsesi nepererвної profesiinoi osvity. [Creative personality development in the process of continuous professional education] Nepererвна profesiina osvity: teoriia i praktyka: zb. nauk. pr. APN Ukrainy, In-t pedahohiky i psykholohii prof. Osvity; za red. I. A. Ziaziuna, N. H. Nychkalo. Kyiv. Ch. 1. S. 45-53. Bibliohr.: s. 53. [in Ukrainian].
29. Sysoeva S. O. (2005) Osnovy pedahohichnoi tvorchosti: [Basics of pedagogical creativity] Pidruchnyk. Kyiv: Milenium. 344 s. [in Ukrainian].
30. Shvai R. I. (2011) Problemy identyfikatsii tvorchoi osobystosti u protsesi navchannia. [Problems of identifying a creative personality in the learning process] Zbirnyk naukovykh prats Kamianets-Podilskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia pedahohichna. Vyp. 17: Innovatsiini tekhnolohii upravlinnia kompetentnisno-svitohliadnym stanovlenniam uchytelia: fizyky, tekhnolohii, astronomiia. S. 75-78. [in Ukrainian].
31. Shvai R. I. (2014) Tvorchist, kreatyvnist ta innovatsiinst yak poniattia kliuchovoi kompetentnosti. [Creativity, creativity and innovation as concepts of key competence] Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni T. H. Shevchenka. Seriiia: pedahohichni nauky. Vyp. 116. S. 172-176. [in Ukrainian].
32. Shchokolova O. P. (2007) Modernizatsiia fakhovoi mystetskoj osvity u konteksti suchasnykh humanistychnykh idei. [Modernization of professional art education in the context of modern humanistic ideas] Teoriia i metodyka mystetskoj osvity. Vyp. 4. Naukovyi chasopys NPU imeni M. Drahomanova. Kyiv. S. 19-25. [in Ukrainian].
33. Chumachenko O. P. (2011) Vplyv filozofskykh kontseptsii tvorchoi diialnosti na rozvytok mystetskoj osvity v suchasnomu kulturnomu prostori. [The influence of philosophical concepts of creative activity on the development of art education in the modern cultural space] Problemy udoskonalennia profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv mystetskykh dystsyplin: Materialy Vseukrainskoi vidkrytoi naukovy-praktychnoi konferentsii, prysviachenoj pamiaty A. F. Krechivskoho (7-9 kvitnia 2011 roku, m. Sumy). Sumy: Vinnichenko M. D. S. 228-230. [in Ukrainian].
34. Gorenko L. I. (2021) Various music art as a factor in the formation of cultural values: history, modernity. Modern directions of scientific research development. Proceedings of the 3rd International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Chicago, USA. P. 309-314.
35. Ivanenko O. A. (2020) Model of art entrepreneurship & education in creative economy. Journal of Entrepreneurship Education. 23 (1). P. 1-8.
36. Hocevar D. (1981) Measurement of Creativity Review and Critique. Journal of Personality Assessment. № 45. P. 450-460.